

**Мінченко С. І.,**  
доктор юридичних наук,  
старший науковий співробітник, професор кафедри кримінології  
та кримінально-виконавчого права  
Національної академії внутрішніх справ,  
доктор габлітований правничих наук, професор кафедри юридичних наук та внутрішньої безпеки  
Вищої школи управління охороною праці  
(м. Катовіце, Республіка Польща)

## ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ЗАСТОСУВАННІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

### THE EXPERIENCE OF THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION IN THE APPLICATION OF CRIMINAL LIABILITY TO LEGAL PERSONS FOR OFFENCES IN THE SPHERE OF ECONOMY

Аналізуються питання запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичної особи в законодавство провідних країн Європейського Союзу, зокрема Франції та Великобританії. Вказано на ефективність запровадження такої відповідальності за злочини, вчинені у сфері економіки. Розкриті особливості використання кримінальної відповідальності юридичної особи в різних кримінально-правових ситуаціях. Зроблені висновки щодо доцільності здійсненого запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичної особи в законодавство України та необхідності подальших поглиблених досліджень цієї проблеми вітчизняними науковцями.

**Ключові слова:** кримінальна відповідальність, юридична особа, зарубіжний досвід, злочин у сфері економіки, кримінально-правова доктрина, законодавство Франції, законодавство Великобританії, законодавство країн Європейського Союзу, імплементація законодавчого досвіду.

Анализируются вопросы внедрения института уголовной ответственности юридического лица в законодательство ведущих стран Европейского Союза, в частности Франции и Великобритании. Указано на эффективность внедрения такой ответственности за преступления, совершенные в сфере экономики. Раскрыты особенности использования уголовной ответственности юридического лица в разных уголовно-правовых ситуациях. Сделаны выводы относительно целесообразности осуществления введения института уголовной ответственности юридического лица в законодательство Украины и необходимости дальнейших углубленных исследований этой проблемы отечественными учеными.

**Ключевые слова:** уголовная ответственность, юридическое лицо, зарубежный опыт, преступление в сфере экономики, уголовно-правовая доктрина, законодательство Франции, законодательство Великобритании, законодательство стран Европейского Союза, имплементация законодательного опыта.

Questions of introduction of institute of criminal responsibility of the legal entity in the legislation of the leading countries of the European Union, in particular France and Great Britain are analyzed. It is specified in efficiency of introduction of such responsibility for crimes the economy made in sphere. Features of use of criminal responsibility of the legal entity in different criminally-legal situations are opened. Conclusions concerning expediency of the performed entering of institute of criminal responsibility of the legal entity in the legislation of Ukraine and necessity of the further profound researches of this problem are drawn by domestic scientists.

**Key words:** criminal responsibility, juridical person, foreign experience, crime in economy sphere, criminally-legal doctrine, legislation of France, legislation of Great Britain, legislation of the countries of the European Union.

Не дивлячись на те, що кримінальна відповідальність юридичної особи є темою досить дискусійною, аналіз законодавчих актів низки країн Європейського Союзу та практика діяльності правоохоронних органів цих країн свідчать про те, що введення такої відповідальності до кримінального законодавства позитивно вплинуло на попередження різних видів злочинів, зокрема вчиняємих у сфері економіки.

Кримінальну відповідальність юридичних осіб за злочини, в тому числі й у сфері економіки, ввели такі країни Європейського Союзу як Велика Британія, Бельгія, Угорщина (з 2001 р.), Данія, Ірландія (з 1998 р.), Нідерланди (з 1976 р.), Польща (з 2002 р.), Румунія (з 2004 р.), Словенія (з 1999 р.), Фінляндія (з 1995 р.), Франція (з 1992 р.), Ірландія, Люксембург, з пострадянських країн Литва [1].

З 1 вересня 2014 р. вступив в силу Закон України від 23 травня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб». Цим же Законом Загальну частину КК України доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Деякі українські науковці вважають, що питання про юридичних осіб як суб'єктів кримінальної відповідальності не відрізняється особливою новизною, але воно «настільки не «вписується» в доктрину кримінального права, що сьогодні важко повірити, що теорія стала реальністю [2, с. 128]. При цьому робиться висновок, що «... зміни, які вносяться со-

годні в КК України, засновані не на наукових підходах і є дещо хаотичними і безсистемними, що призводить, по суті, до руйнування основних теоретичних конструкцій в науці кримінального права. Прірва між наукою і законодавством поглиблюється, а це, у свою чергу, не сприяє формуванню стабільної політики у сфері боротьби зі злочинністю» [2, с. 128].

Позитивний досвід зарубіжних країн щодо імплементації інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення злочинів у сфері економіки вже висвітлювали у своїх публікаціях юристи науковці та практики, зокрема А.Б. Албегов [3], В.А. Богдановська [1], А.А. Кафтанніков [4], А.В. Мельников [5], К.Д. Муратов і Н.Г. Муратова [6], А.С. Никифоров [7], О.Е. Радутний [8], Є.С. Смольянінов [9; 10] та ін.

Метою даної статті є аналіз досвіду провідних країн Європи (зокрема, Франції та Великобританії) в запровадженні кримінальної відповідальності юридичних осіб за злочини вчинені у сфері економіки з метою більш глибокого запровадження такої відповідальності в кримінальному законодавстві України, яка прагне до членства в Європейському Союзі.

Кримінальна відповідальність юридичних осіб є тією проблемою, яка довгий час була ознакою поділу континентальної та англосаксонської системи права. Континентальна система ґрунтувалася на принципі особистості відповідальності фізичної особи за вчинення кримінального правопорушення. Така відповідальність наступала, якщо особа досягла певного віку, була осудною і вчиняла таке правопорушення навмисно або з необережності. Цей принцип був проголошений ще в період Великої французької революції і в більшості країнах Західної Європи уважався явною ознакою демократичності правосуддя.

Однак у Великобританії, Новій Зеландії та низці інших країн – колишніх англійських колоній дана проблема вирішувалася дещо по-іншому. Варто зазначити, що можливість притягнення юридичної особи, тобто певної корпорації до кримінальної відповідальності в англосаксонській системі права, цілковито ніколи не відкидалася. Англійські кримінальні суди ще два століття назад таких справ не розглядали, що було зумовлено вимогою обов'язкової особистої участі обвинуваченого в розгляді справи судом, а відповідно, корпорація «особисто» не могла з'явитися до суду, тому справи проти неї і не слухалися.

Однак згодом в англійських судах знайшли можливість обходити зазначену вище вимогу і адвокатам дозволили представляти корпорації не лише в цивільних, але й в кримінальних судах. І вже на початку XVIII ст. почали виноситися перші в англійському правосудді судові рішення про притягнення корпорацій до кримінальної відповідальності.

У Великобританії та інших країнах англосаксонської системи в останні два десятиліття до кримінальної відповідальності осіб притягували в основному за вчинення злочинів у сфері економічної діяльності, монополізм на ринку та порушення законодавства про охорону навколишнього середовища [11, с. 7].

Така практика видавалася позитивною і для представників континентальної системи права, які ще століття назад вирішили, що з допомогою кримінальної відповідальності юридичних осіб можна ефективно протидіяти екологічним злочинам. Стало зрозуміло, що кримінальні санкції повинні застосовуватися не лише до власників чи керівників підприємств, але й до колективу підприємств в цілому, з метою зробити для підприємства в цілому і кожного його працівника не вигідною певну кримінальну діяльність.

Рада Європи ще в 1978 р. рекомендувала країнам, які входять до неї, увести кримінальну відповідальність юридичних осіб за екологічні злочини до свого законодавства. І протягом двох десятиліть кримінальна відповідальність юридичних осіб з'явилася в кримінальних кодексах Нідерландів, Швеції, Данії, Франції та інших. При цьому окремі країни ввели зазначену відповідальність за будь-які діяння, передбачені кримінальним кодексом, а окремі обмежилися кримінальною відповідальністю юридичних осіб лише за екологічні кримінальні правопорушення.

На даний час Великобританія, Франція, Нідерланди, Данія та Швеція увели кримінальну відповідальність юридичних осіб до свого законодавства, хоча в окремих випадках й обмежену, а в таких країнах, як Німеччина та Іспанія, таку відповідальність не визнають, хоча тенденції серед науковців свідчать про позитивне ставлення до уведення такої відповідальності до законодавства цих країн.

Розглянемо більш детально законодавство окремих країн Європейського Союзу, в яких передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб (корпорацій).

У *Великобританії* до кримінальної відповідальності можуть притягуватися як фізичні, так і юридичні особи. Згідно із Законом про інтерпретації 1978 р. корпорації у Великобританії визнаються «особами», які підлягають відповідальності за вчинення статутних злочинів, якщо інше не передбачено законом. Відповідальність корпорацій як суб'єкта злочину виникає незалежно від відповідальності її членів або службовців.

Одним із перших судових рішень про притягнення корпорації до кримінальної відповідальності було винесено ще на початку XVIII ст. У 1842 р. англійський суд уперше визнав корпорацію винною за невиконання статутних обов'язків. А кінцево питання про кримінальну відповідальність юридичної особи вдалося вирішити в Законі про кримінальну юстицію 1925 року, який дозволяв адвокатам бути представниками в судах Великобританії [12, с. 11].

Прикладом притягнення до кримінальної відповідальності корпорації за невиконання статутних обов'язків є рішення палати лордів, прийняте в 1996 р., відповідно до якого компанію визнали винною за порушення обов'язків, покладених на неї Законом про здоров'я і безпеку на виробництві (1974 р.). Даний Закон передбачає обов'язок роботодавця організувати виробництво так, щоб уникнути ризику спричинення шкоди здоров'ю і безпеці осіб, які зна-

ходяться на території виробництва. А невиконання зазначених вимог згідно із зазначеним Законом є злочином. Палата лордів своїм рішенням визначила, що компанія повинна нести особисту відповідальність за невиконання вимог зазначеного закону.

Починаючи з 1944 р. суди Великобританії отримали можливість притягувати до кримінальної відповідальності корпорації в якості виконавців або співучасників будь-якого злочину, незалежно від наявності винного наміру.

Розвиваючи законодавство про кримінальну відповідальність корпорацій, законодавець Великобританії, починаючи з 1924 р., передбачив заміщуючу відповідальність фізичної особи, тобто «господар відповідає за дії свого слуги», на корпорацію накладається відповідальність за дії її службовців або представників, наприклад у випадку спричинення шкоди суспільству, що було злочином за загальним правом, або в тому випадку, коли заміщуюча відповідальність була встановлена статутом [12, с. 11].

Іншим підходом до виникнення кримінальної відповідальності корпорацій передбачається наявність у кожної корпорації певної категорії службовців, які «спрямовують її розум і волю», котрі під час здійснення діяльності цієї корпорації є їх «втіленням». Тому й питання, на думку законодавця, повинне вирішуватися з урахуванням дій і психічного стану таких службовців. При цьому психічні властивості такого керівника компанії уважаються елементом неправомірної поведінки самої корпорації і передбачають кримінальну відповідальність.

Юристи Великобританії у своїх публікаціях часто згадують «принцип ототожнення», широко використовуваний судами під час відповідальності корпорацій, відповідно якого дія або бездіяльність, а також психічний стан вищих посадових осіб корпорації визначаються як дія і психічний стан цієї корпорації. У такому випадку виникає не заміщення, а особиста відповідальність корпорації. У тих випадках, коли злочин вчинено посадовою особою, корпорація відповідає як виконавець, а якщо службовець виступав в якості співучасника, то така корпорація підлягає відповідальності в якості співучасника.

У Великобританії законодавство про відповідальність юридичних осіб не може бути застосовано під час вчинення злочинів, які за своєю природою не можуть бути вчинені корпорацією (наприклад, згвалтування і т. ін.). А також коли корпорацію звинувачують у навмисному вбивстві, покаранням за яке, відповідно до англійського права, передбачене довічне позбавлення волі. Адже в даному випадку такий вирок не може бути виконаний, навіть коли вина корпорації буде доказана в суді.

У зв'язку з тим, що корпорації не мають «фізичної сутності», для них в основному передбачене покарання у вигляді штрафу. Англійські юристи взагалі вважають, що штраф – найбільш доцільна міра покарання, адже винний у даному випадку відшкодовує збитки, що важливо для суспільства. Однак вважається, що штраф не повинен використовуватися для винного за вчинення «серйозного злочину».

Крім штрафу, законодавство Великобританії дає можливість застосовувати до корпорацій конфіскацію. Так, Закон про повноваження кримінальних судів (1973 р., з подальшими доповненнями), передбачив судам право видавати накази про конфіскацію будь-якого майна, що знаходиться у володінні або під контролем фізичної чи юридичної особи, визнаної винною у вчиненні злочину. Якщо таке майно було використане з метою вчинення будь-якого злочину, сприяло його вчиненню або було призначено для такого використання. Зазначений закон зобов'язує суд у такому випадку враховувати цінність майна та ймовірні фінансові й інші наслідки видання наказу про конфіскацію.

Важливим є також те, що суди Великобританії вправі видавати накази про конфіскацію доходів, отриманих від злочинної діяльності. Зазвичай суд видає наказ про компенсацію, згідно з яким фізична або юридична особа, визнана винною в злочині, напряму відшкодовує збитки, спричинені жертві злочину.

Однак в окремих випадках, наприклад у справах про наркаторгівлю, суди Великобританії переважно видають накази про конфіскацію доходів, отриманих від злочинної діяльності, або майна, що використовувалося для вчинення злочину.

Прийнятий у 1988 р. Закон Великобританії про кримінальну юстицію значно розширив повноваження кримінальних судів щодо видання наказів про конфіскацію, внаслідок чого конфіскації підлягають доходи від будь-якої злочинної діяльності, сума яких перевищує 10 тис. фунт. стерл., включаючи подарунки зроблені іншим особам.

У Франції в 1992 р. було прийнято новий Кримінальний кодекс, в якому введено кримінальну відповідальність юридичних осіб. Така відповідальність і раніше була передбачена окремими Законами Франції, наприклад, ст. 428 КК Франції (1810 р.), за порушення законодавства про авторські права щодо «асоціацій артистів» (зокрема, передбачалися штраф та конфіскація прибутку).

Також Закон Франції 1933 року про боротьбу з торгівлею дітьми, передбачав відповідальність за торгівлю дітьми під виглядом усиновлення, зокрема за такі дії, як незаконне переміщення дітей, відповідальність несли як фізичні особи, так і організації. У даному випадку санкціями для будь-яких осіб передбачалися штраф і позбавлення волі.

Крім цього, згідно з Ордонансом від 5 травня 1945 р. у Франції передбачалась кримінальна відповідальність для юридичних осіб, зокрема для закладів преси за співробітництво з ворогом. При цьому «товариство, асоціація або синдикат» могли притягуватися до кримінальної відповідальності у вигляді: припинення діяльності юридичної особи без можливості відтворення такої особи в подальшому в будь-якій формі; комплексної конфіскації майна юридичної особи; спеціальної конфіскації предметів і обладнання, що використовувалися для вчинення злочину; публікації судового рішення.

Кримінальний кодекс Франції 1992 р. передбачає кримінальну відповідальність юридичних осіб, за виключенням держави, в передбачених законом або

постановою випадках, за вчинення на свою користь злочинних дій. При цьому кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключає кримінальної відповідальності фізичних осіб, які були виконавцями або співучасниками вчинених юридичною особою злочинних дій.

Зазначений КК Франції передбачає широкий спектр злочинних дій, за вчинення яких юридична особа несе кримінальну відповідальність (за виключенням сексуальних замахів, абортів, окремих посадових і політичних злочинів). За даним Законом юридичну особу може бути притягнуто практично за будь-яке діяння (злочин проти людяності, навмисні і ненавмисні заходи на життя, посягання на недоторканість людини, незаконне поширення наркотиків, дискримінація, звідництво, проведення експериментів на людях, заходи на приватне життя, комп'ютерні злочини і проступки, усі види розкрадань, організація бойових груп, тероризм і т. ін.). За будь-які перераховані дії, вчинені на користь юридичної особи її керівником або представником (навіть за власною ініціативою, без уповноваження з боку юридичної особи), настає кримінальна відповідальність даної юридичної особи.

КК Франції 1992 р. основними видами покарання для юридичних осіб передбачає штраф і окремі обмеження їх діяльності. При цьому максимальна сума штрафу, що застосовується до юридичної особи, дорівнює п'ятикратному збільшенню максимуму штрафу, передбаченого для фізичної особи (трохи більше 100 тис. євро).

У випадку настання відповідальності обмеженнями в діяльності підприємства можуть бути: його ліквідація, якщо мова йде про злочини або кримінальні делікти, за які для фізичної особи передбачене кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі строком більше ніж 5 років; заборона (назавжди або на 5 і більше років), прямо або побічно здійснювати певну соціальну або професійну діяльність; судовий нагляд строком на 5 і більше років; закриття (назавжди або строком на 5 і більше років) одного або декількох із втягнутих у злочинну діяльність підприємств; заборона на 5 і більше років брати участь у ринкових відношеннях; заборона на весь строк діяльності підприємства або на 5 і більше років оголошувати відкриті підписку на свої акції; заборона строком на 5 і більше років випускати в обіг чеки (крім тих, що дозволяють вкладникам отримувати готівкові кошти після їх попереднього посвідчення платником); конфіскація предмета, який слугував або був призначений для вчинення злочину або являвся продуктом злочину; публікація або поширення через засоби масової інформації ухваленого судом рішення.

Покарання у вигляді ліквідації або поміщення під судовий нагляд не застосовується до державних посадових осіб, а також до політичних партій і груп. Крім того, окремі покарання не застосовуються до приватних представницьких закладів.

Якщо юридичною особою було вчинено кримінальний проступок «п'ятого класу», тобто самий

тяжкий, то до неї застосовується покарання у вигляді штрафу, яке може бути замінено: заборонаю на протязі одного року і більше випускати чеки, крім тих, що дозволяють вкладникам отримувати готівкові кошти або використовувати акредитив після їх попереднього посвідчення платником; конфіскацією предмету, який слугував або призначався для вчинення злочину або того предмету, що був продуктом злочину.

Якщо до юридичної особи, кінцево засудженої за злочин або кримінальний делікт, застосовується закон, який передбачає штраф для фізичної особи розміром трохи більше 100 тис. євро, то такий штраф для неї збільшується в 5 разів. У такому випадку до винного підприємства застосовуються вищезазначені покарання, а також закриття одного або декількох підприємств [13, с. 26].

Найбільш тяжким покаранням для юридичної особи у діючому КК Франції є ліквідація підприємства. По тяжкості вона співрозмірна лише із застосовуваною до фізичної особи смертною карою [14, с. 280].

Сучасна теорія французького кримінального права передбачає і допускає застосування кримінальної відповідальності юридичних осіб у випадках надання неправдивої бухгалтерської звітності і неправдивих відомостей про діяльність юридичної особи, а також у зв'язку з «кримінальним» банкрутством [14, с. 289–292].

Узагальнена судова практика діяльності правоохоронних органів Франції відмічає збільшення кількості справ пов'язаних із неправдивими банківськими рахунками та звітами, поданням неправдивих відомостей про діяльність юридичних осіб. Зазвичай в такі злочинні дії втягується декілька підприємств, одним з основних об'єктів діяльності яких є вчинення дій, які дозволяють приховувати від спільної бухгалтерської звітності необґрунтовані комісійні виплати або нерегулярне фінансування об'єктів, що є уставним предметом діяльності одного або декількох юридичних осіб. Такими діями зазвичай є: виробнича підробка; підробка і використання неправдивих фінансових документів; незаконне використання і зловживання юридичною особою ввіреним їй спільним майном із використанням, з цією метою, рахунків підприємства, а також шахрайство (до цього переліку не відносять корупцію та вплив на торгівлю).

У зазначених випадках кримінальна відповідальність юридичної особи поєднується з кримінальною відповідальністю фізичної особи, діяльність якої сприяла вчиненню такого злочину. Вказані злочини визнаються французьким законодавством надзвичайно небезпечними для суспільства, і вкрай ефективним заходом їхньої протидії вбачається ліквідація винної юридичної особи. Адже в даному випадку слідство не завжди має юридичну можливість визначити винну фізичну особу і тим самим зупинити здійснення незаконних виплат. Тому лише ліквідація юридичної особи дозволяє зберегти суспільне майно, ввірене певній особі для здійснення нею уставних програм.

Уведення у Франції кримінальної відповідальності юридичних осіб за банкрутство стало необхідним через посилення зв'язків між різноманітними компаніями. У даному випадку законодавці вважають таку відповідальність гарантією платоспроможності партнерів, оскільки до юридичної особи, що порушує свої обов'язки або свідомо обманює партнера, не можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, одним з яких є його ліквідація, що вважається еквівалентом «смертної кари» для фізичної особи.

Законодавство Франції, зокрема її Кримінальний кодекс, у справах про банкрутство, поряд з відповідальністю юридичної особи, передбачає і відповідальність фізичної, зокрема керівника-банкрота. Тобто передбачається спільна відповідальність юридичної і фізичної осіб за неправдиве («кримінальне») банкрутство.

Такі банкрутства зазвичай спричиняють тяжкі наслідки, а законодавство Франції не дає можливості персоналізувати винного та притягнути до відповідальності фізичну особу. Тому введення кримінальної відповідальності юридичних осіб дозволило відмовитися від визначення ступеня вини підозрюваних у банкрутстві осіб і персоналізувати їх відповідальності, внаслідок чого процес розгляду справ про банкрутство значно прискорився. Адже в даному випадку, для застосування до винної юридичної особи встановлених законом санкцій, достатньо лише встановити підприємство, яке є банкрутом і на користь якого підприємства це банкрутство було здійснено [14, с. 280].

Аналіз законодавства Франції свідчить, що концепція, яка передбачає і допускає застосування кримінальної відповідальності юридичних осіб, не виключає можливості, у випадку альтернативності видів юридичної відповідальності, використовувати і цивільно-правову відповідальність юридичних осіб. Тим більше, у Франції існує тенденція розширення сфери застосування кримінальної відповідальності. Так, вона застосовується коли: юридична особа створена з метою підготовки терористичних актів, їх вчинення або сприяння їх вчиненню; коли метою діяльності юридичної особи є організація і вчинення злочинів (наприклад, екологічних, фінансових і т. ін.); коли вчинено екологічний злочин, що наніс непоправну шкоду навколишньому середовищу і люду; коли юридична особа є винною в катастрофах, наприклад на водному, залізничному, повітряному транспорті, і в тих випадках, коли практично неможливо відділити відповідальність фізичної особи від відповідальності юридичної, коли запутаність причин, що зумовили катастрофу, не дозволяють застосувати кримінальну відповідальність до фізичної особи за її особисті дії.

Провідні французькі юристи вважають, що нині структура окремих юридичних осіб може бути використана як засіб вчинення злочину, а вчинення злочину може стати метою діяльності таких осіб. За цих умов поширення кримінальної відповідальності на юридичних осіб є не лише обґрунтованим, але й ефективним, якщо взяти до уваги, що поряд з існуванням акціонерних товариств закритого типу існують і відкриті, в діяльності яких складно визначити, чиї інтереси вони

представляють: утримувача цінних паперів, керівництва чи самого товариства [14, с. 284].

На нашу думку, варто погодитися з Ф. Франши, який вважає, що введення кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення злочинів дозволило б визначено відповіді на питання, чиї інтереси представляє діяльність юридичної особи, оскільки страх застосування кримінального покарання до юридичної особи підштовхне акціонерів до реального контролю за діями керівників їх акціонерного товариства [14, с. 285].

У Франції кримінальна відповідальність юридичних осіб не передбачена по справах про оподаткування, зокрема у випадках відмови від декларування або від приховування сум, що підлягають оподаткуванню, замовчуванню в бухгалтерських документах відомостей про угоди або, навпаки, внесення фіктивних угод до таких документів. Зазначені злочини вважаються результатом дій фізичних осіб, однак підготовка і оформлення відповідних документів є складною справою і потребує участі більшої кількості людей, тобто вчинення таких дій неможливе без участі юридичної особи, і вчиняються вони зазвичай в її інтересах. Слід також зазначити, що вчинення злочинних дій у цій сфері іноді потребує участі не лише керівників і бухгалтерських працівників юридичної особи, але й радників, помічників зі сторони, що лише ускладнює збирання доказів, які підтверджують факти вчинення кримінального правопорушення і встановлення його виконавців. Ці аргументи все більше переконують у доцільності введення, в таких випадках, кримінальної відповідальності юридичної особи, а за необхідності – і фізичної особи.

На даний час інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб отримує все більшої підтримки серед французьких юристів. А науковці-юристи намагаються його якісніше та глибше доопрацювати. У даному випадку французькі юристи взяли за основу досвід законодавчої діяльності правників Великобританії та США.

Отже, можемо констатувати: 1) інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб в окремих країнах Європи має вже двохсотлітню історію запровадження; 2) в останні десятиліття цей інститут показав свою ефективність під час притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб в основному за вчинення злочинів у сфері економічної діяльності, монополізм на ринку та порушення законодавства про охорону навколишнього середовища; 3) попереджувальною метою даної відповідальності є зробити не вигідною кримінальну діяльність для підприємства в цілому і кожного його працівника зокрема; 4) судова та слідча практика провідних країн Європи чітко визначилася із видами злочинів, за вчинення яких може наступати кримінальна відповідальність для юридичної особи; 5) доктрини кримінального права передбачають, що кримінальна відповідальність за одне діяння може наступати як для юридичної, так і для фізичної особи; 6) в кримінальному законодавстві провідних країн Європи чітко визначені види покарання, які

застосовуються до юридичних осіб (штраф, конфіскація, компенсація, ліквідація, заборона діяльності тощо); 7) зазвичай метою відповідальності юридичної особи є відшкодування збитків, спричинених злочином; 8) як правило, до кримінальної відповідальності не можуть притягуватися юридичні особи державних установ та закладів, а також політичні партії та групи; 9) у випадку притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності передбачається штраф у кілька разів більший, ніж під час застосування такої відповідальності до фізичної особи; 10) визнається, що слідство не завжди має юридичну можливість визначити вину фізичної особи, а притягнення до відповідальності юридичної особи дозволяє уникнути подальших матеріальних втрат та відшкодувати наслідки злочинної діяльності; 11) законодавство окремих країн передбачає і допускає застосування кримінальної відповідальності юридичних осіб, не виключаючи при цьому можливості, у випадку альтернативності видів юридичної відповідальності, використовувати і цивільно-правову відповідальність юридичних осіб; 12) на даному етапі розвитку для законодавства провідних країн Європи

характерна тенденція до розширення сфери застосування кримінальної відповідальності юридичної особи; 13) така відповідальність має неабияке попереджувальне значення, адже її застосування підштовхує акціонерів до реального контролю за діями керівників акціонерних товариств; 14) введення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб – це не «примхи» законодавця певної європейської країни, а ретельне вивчення й імплементація позитивного досвіду законодавчої діяльності більш розвинутих країн.

На кінець зауважимо, що якщо кримінальна відповідальність юридичної особи «не вписується» в сучасну доктрину кримінального права України, «руйнує» основні теоретичні конструкції в науці кримінального права, то таку доктрину та теоретичні конструкції доцільно оновити, адже наукова теорія повинна відображати тенденції розвитку сучасного українського суспільства. Імплементація європейських стандартів у законодавство України є не лише незворотним шляхом для нашої держави, а й обов'язком у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Богдановская В.А. Анализ правового регулирования уголовной ответственности юридических лиц в зарубежных странах / В.А. Богдановская // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2010. – № 2 [Электронный ресурс : <http://cyberleninka.ru>]. – Режим доступа у мережі Інтернет : <http://cyberleninka.ru/article/n/analiz-pravovogo-regulirovaniya-ugolovnoy-otvetstvennosti-yuridicheskikh-lits-v-zarubezhnyh-stranah>.
2. Лихова С.Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України / С.Я. Лихова // Юридичний вісник. – 2014. – № 4(33). – С. 128–132.
3. Албегов А.Б. Уголовная ответственность «теневых руководителей» юридического лица / А.Б. Албегов // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы IX Международной научно-практической конференции (Москва, 26-27 января 2012 г.). – М. : Проспект, 2012. – С. 222–226.
4. Кафтаников А.А. Юридическое лицо как субъект уголовной ответственности в законодательстве зарубежных стран / А.А. Кафтаников // Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники: материалы III Международной научно-практической конференции, состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М.В. Ломоносова (Москва, 29-30 мая 2003 г.). – М. : ЛексЭст, 2004. – С. 409–411.
5. Мельников А.В. Преступления в сфере экономической деятельности: современные проблемы систематизации и института уголовной ответственности юридического лица / А.В. Мельников // Правовая политика и модернизация государственности: материалы Международной научно-практической конференции (Пятигорск, 13-14 декабря 2012 г.). – Пятигорск : РИА на Кавминводах, 2012. – Т. 2. – С. 256–258.
6. Муратов К.Д. Критерии привлечения к уголовной ответственности юридического лица по законодательству Франции / К.Д. Муратов, Н.Г. Муратова // Уголовный процесс: от прошлого к будущему: материалы Международной научно-практической конференции (Москва, 21 марта 2014 года). В 2-х частях. – М. : Акад. Следств. комитета РФ, 2014. – Ч. 2. – С. 215–217.
7. Никифоров А.С. Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности / А.С. Никифоров. – 2-е изд. – М. : Центр ЮрИнфоР, 2003. – 204 с.
8. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність юридичної особи – крок до закріплення віртуальності життєвого простору / О.Е. Радутний // Теорія і практика правознавства : електр. наук. фахове вид. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Б. в., 2011. – № 1. – С. 164–170.
9. Смольянинов Е.С. Уголовная ответственность юридического лица как эффективная мера защиты экономической деятельности / Е.С. Смольянинов // Уголовная политика Российской Федерации на современном этапе и роль органов внутренних дел в ее реализации: сборник научных статей. – М. : Акад. управ. МВД России, 2012. – С. 13–19.
10. Куликова Д.С. Институт уголовной ответственности юридического лица как эффективная мера предупреждения экономической преступности / Д.С. Куликова, Е.С. Смольянинов // Мониторинг законодательства и правоприменительной практики: оценки, предположения, прогнозы: Муромцевские чтения: Материалы XIII Международной научной конференции (Москва, 18 апреля 2013 г.). – М. : РГГУ, 2013. – С. 334–340.
11. Введение // Преступления в предпринимательской и банковской сферах за рубежом: сборник науч. трудов / РАН. ИНИОН; Ин-т законодательства и сравнительного правоведения; отв. ред. Ананиан Л. Л., Власов И. С. – М. : Б. и., 2004. – С. 7–9.
12. Голованова Н.А. Великобритания / Н.А. Голованова // Преступления в предпринимательской и банковской сферах за рубежом: сборник науч. трудов / РАН. ИНИОН; Ин-т законодательства и сравнительного правоведения; отв. ред. Ананиан Л.Л., Власов И.С. – М. : Б. и., 2004. – С. 10–17.
13. Меньших А.А. Франция / А.А. Меньших // Преступления в предпринимательской и банковской сферах за рубежом: сборник науч. трудов / РАН. ИНИОН; Ин-т законодательства и сравнительного правоведения; отв. ред. Ананиан Л. Л., Власов И. С. – М. : Б. и., 2004. – С. 18–44.
14. Franchi F. A quoi peut servir la responsabilite penal des personnes morales? Revue de science criminelle et de droit penal compare. – P., 1996. – № 2.